

МЕЛІОРАЦІЯ, ЗЕМЛЕРОБСТВО, РОСЛИННИЦТВО

УДК 633.18 (477)

DOI <https://doi.org/10.32848/0135-2369.2022.78.1>

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ РИСІВНИЦТВА В УКРАЇНІ

БОЯРКІНА Л.В. – доктор сільськогосподарських наук

orcid.org/0000-0002-6605-8411

Інститут кліматично орієнтованого сільського господарства Національної академії аграрних наук України

БОРОВИК В.О. – кандидат сільськогосподарських наук, старший науковий співробітник

orcid.org/0000-0003-0705-2105

Інститут кліматично орієнтованого сільського господарства Національної академії аграрних наук України

ШАБЛЯ О.С. – кандидат економічних наук

orcid.org/0000-0002-2669-0711

Інститут кліматично орієнтованого сільського господарства Національної академії аграрних наук України

ШАРІЙ В.О. – аспірант

orcid.org/0000-0003-1652-3159

Інститут кліматично орієнтованого сільського господарства Національної академії аграрних наук України

Постановка проблеми. На Півдні України рис висівають в основному вздовж Чорного моря, тобто прибережної курортної зони, в зв'язку з чим особливу актуальність мають науково обґрунтовані системи землеробства й водокористування, що повинні підтримувати безпечний фітосанітарний стан, сприяти відтворенню гумусу в ґрунті й стабілізації екологічної рівноваги в зоні рисосіяння [3, 4, 11–13].

Останнім часом ситуацію із забезпеченням України рисом власного виробництва суттєво загострює анексія Росією території АР Крим, в результаті якої втрачено основну частину загальноукраїнського валового збору рису, а у нинішньому році і сам

Інститут опинився в тимчасовій окупації.

У зв'язку з анексією Криму Україна втратила близько 50 % посівних площ рису. В Україні залишилося близько 30 тис. га рисових зрошуваних систем, але для дотримання сівозміни (зміна культур для підтримання високого рівня врожайності) щороку рисом засівають менше половини цих площ. Ще близько 1,5 тис га зрошуваних систем були знищені при розпаюванні земель [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До 2014 року основна частина рисосіючих господарств були розміщені на півночі АР Крим, півдні Херсонської області, а також у заплаві р. Дунай Одеської області (рис. 1).

Рис. 1. Картохема розміщення рисових зрошувальних систем України станом на 2014 р. [12]

При цьому близько 60 % загальноукраїнського валового збору рису припадало на АР Крим (близько 55 тис т рису при посівних площах 13,1 тис. га і середній врожайності 4,22 т/га). Посівні площі Херсонської та Одеської областей разом становили біля 38 % посівів рису в Україні [6].

До 2014 року Україна забезпечувала себе рисом на 70 %, а решту імпортувала, переважно з Пакистану чи Туреччини. На 60 тисячах гектарів рисових зрошувальних систем, розташованих у Криму, Причорномор'ї та Бессарабії, збирали 170–180 тисяч тонн врожаю на рік. 80 % посівних територій займав вітчизняний рис, якого на сьогодні зареєстровано 11 сортів [1, 2, 13].

Мета статті – проаналізувати сучасний стан та проблеми розвитку галузі рисівництва, які склалися в умовах воєнного часу.

Методи дослідження. У статті застосовано сукупність загальнонаукових методів і підходів емпіричного та теоретичного пізнання: абстрактно-логічний,

системного підходу, статистичний, монографічний, моделювання, комплексного аналізу, узагальнення.

Результати досліджень. Посіви рису впродовж останніх п'яти років становлять 7,2–10,5 тис. га (рис. 2), зокрема в Херсонській області – 3,9–6,5 тис. га (рис. 3) та Одеській – 3,3–4,1 тис. га (рис. 4) Середня площа посівів у господарствах – 300 га [5].

Обсяг виробництва за останні п'ять років становив 42,62–58,14 тис т. Максимальним він був у 2018 р.

У загальній структурі виробництва зерна круп'яних культур в Україні, виробництво рису становить 8 %. Вітчизняні рисівницькі господарства не спроможні повністю задовольнити внутрішній попит, хоч найкращі господарства мають урожайність культури 7,0–7,7 т/га. Проте вітчизняне виробництво продукції рисівництва на 30–40 % задовольняє потребу споживання, тому значну частку цієї продукції імпортують.

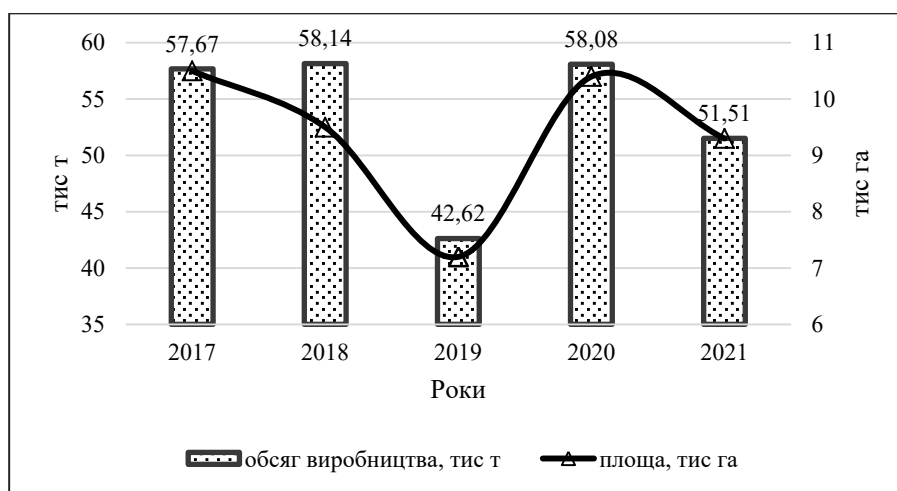

Рис. 2. Площі рисосіяння та обсяг виробництва рису в Україні за 2017–2021 рр. [6]

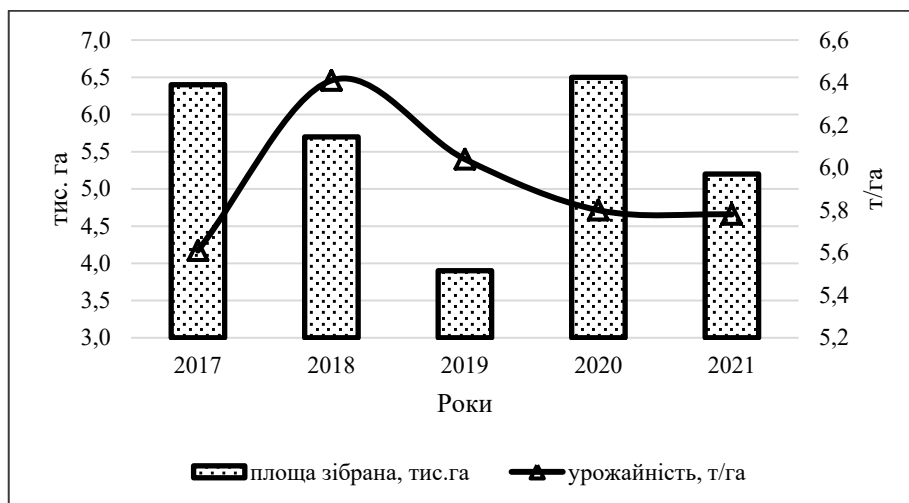

Рис. 3. Площі рисосіяння та врожайність рису в Херсонській області України за 2017–2021 рр. [6]

У 2020 році посіви рису в Україні збільшилися до 9,3 тис. га. за рахунок збільшення у 3–5 разів посівних площ рису на території Херсонської та Одеської областей, що дозволило на 23 % покрити існуючий дефіцит споживання. Врожай сезону 2021 р. в регіоні перевищив 45 тис. тонн, а це майже 65 % від загальнодержавного виробництва. Врожайність у аграріїв Херсонщини в середньому склала 5,7 т/га. Таким чином, у виробників Херсонщини є всі шанси вивести українське виробництво рису на світовий рівень [6].

В Україні з 2002 р активно розробляють і впроваджують сучасні технологічні рішення, що дозволяє забезпечити екологічну чистоту, економію води, захист ґрунту та підвищити економічну ефективність вирощування рису [2, 8–11, 13, 15]. В тому числі розроблена науковцями Інституту рису технологія вирощування рису за краплинного

зрошення впроваджена у виробництво, яка дозволяє забезпечити урожайність культури рису на рівні 5,0–8,0 т/га, та в у 3–5 раз зменшити витрати поливної води, а застосування фертигації – підвищує коефіцієнт використання добрив в середньому на 20–35 % та знижує їх загальне використання на 10–40 % [5, 7].

Одним із головних елементів, який не залишається поза увагою дослідників і споживачів, є ціна продукції [14] (рис. 5).

Аналізуючи динаміку індексу цін на рис за п'ять попередніх років і десять місяців поточного року, відзначаємо різке його зростання більш, ніж в два рази, як раз продовж десяти місяців 2022 р. (з 145,8 до 296,8), при тому, що впродовж попередніх чотирьох років різких змін не відбувалось, спостерігалось плавне його щорічне зростання від 4,5 до 17,3 %, що загалом за чотири роки склало 45,8 %.

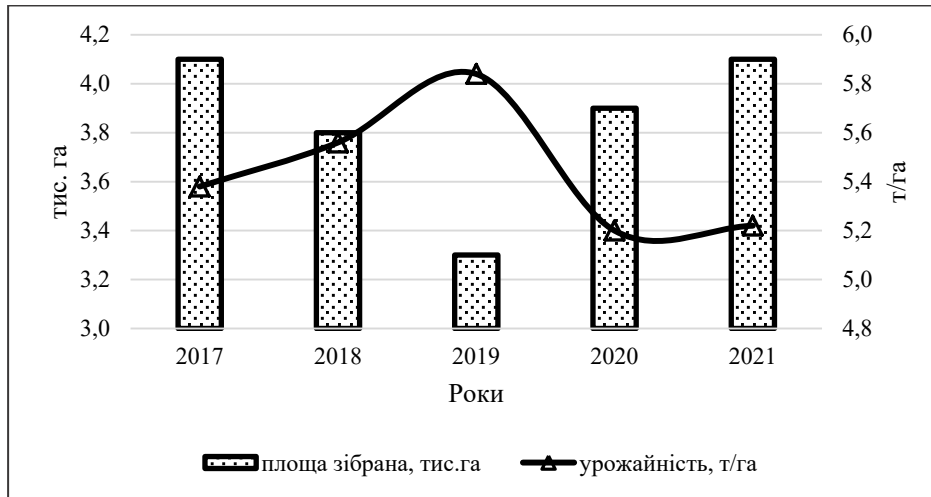

Рис. 4. Площі рисосіяння та врожайність рису в Одеській області за 2017–2021 рр. [6]

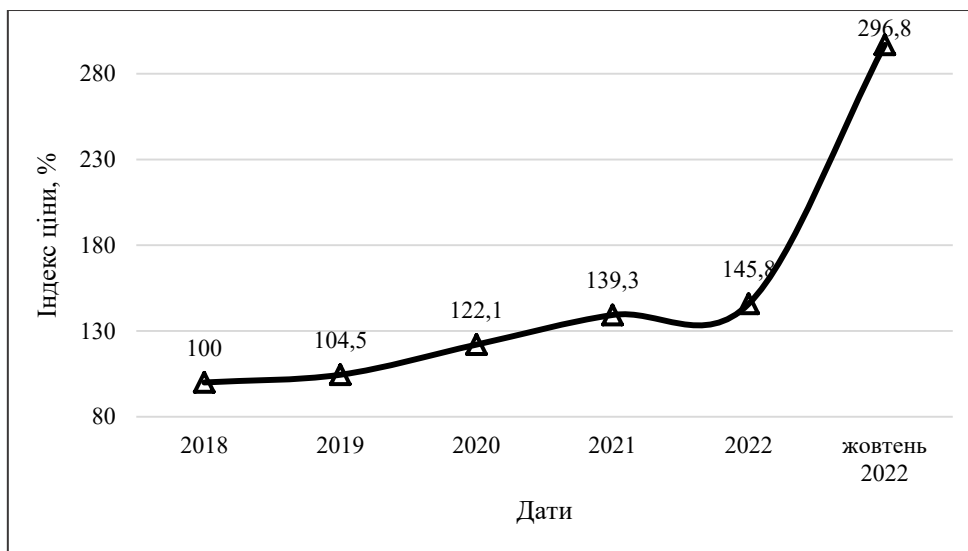

Рис. 5. Динаміка індексу цін на рис в Україні за період з 01.01.2018 по 01.10.2022 р. [5]

За результатами кореляційно-регресійного аналізу різке зростання індексу ціни більшою мірою залежить від зменшення площі посіву рису і, як наслідок, обсягів його виробництва, на що вказує обернено пропорційне значення

коефіцієнта регресії ($r = -0,884$). В той час як відносно стабільна урожайність (5,5–6,1 т/га) рису-сирцю за вказаний період майже не впливала на зміну індексу ціни на рис. ($r = -0,401$) (рис. 6).

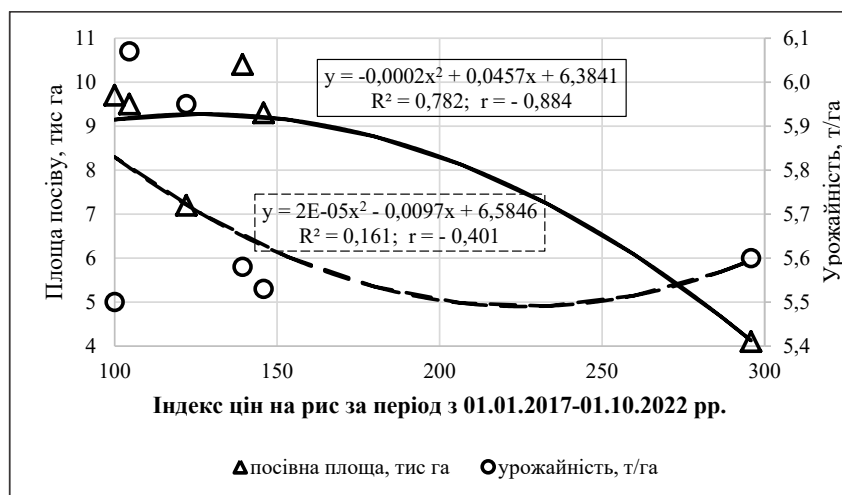

Рис. 6. Поліноміальна модель залежності індексу ціни на рис в Україні від його врожайності та площі посіву за період з 01.01.2017–01.10.2022 рр.

Висновки. В Україні з 2002 р активно розробляють і впроваджують сучасні технологічні рішення, що дозволяє забезпечити екологічну чистоту, економію води, захист ґрунту та підвищити економічну ефективність вирощування рису. Єдиною перешкодою, що зараз нівелює розвиток галузі є тимчасова окупація РФ України і, в тому числі, більшої частини зони рисосіяння.

Різке зростання індексу ціни більшою мірою залежить від зменшення площі посіву рису і, як наслідок, обсягів його виробництва, на що вказує обернено пропорційне значення коефіцієнта регресії ($r = -0,884$).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Ванцовський А. А., Корнбергер В. Г., Морозов В. В., Дудченко В. В., Вожегова Р. А., Маковський В. Й. та ін. Технологія вирощування рису з врахуванням вимог охорони навколишнього середовища в господарствах України. Херсон: Наддніпряночка, 2004. 78 с.
2. Вожегова Р. А. Становлення та розвиток селекції сільськогосподарських культур в Україні: Монографія. Київ, 2007. 266 с.
3. Воронкін А. С., Юрченко А. І. Забруднення заток Чорного моря скидами зворотних вод зрошувальних систем Херсонської області. Сучасні інформаційні технології управління екологічною безпекою природокористуванням, заходи в надзвичайних ситуаціях : 36. матер VII Міжнар. наук.- практ. конф. (1–5 вересня 2008 р.). Київ – Харків – АР Крим, 2008. С. 31–34.
4. Грановська Л. М., Тетьоркіна О. Є. Обґрунтування досліджень з питань засолення та осолонцювання ґрунтів при застосуванні краплинного зрошення мінералізованими водами. Таврійський науковий вісник: Збірник наукових праць ХДАУ. Херсон: Айлант, 2006. Вип. 44. С. 33–38.

5. Гончарський І. Л., Аверчев О. В. Удосконалення елементів технології вирощування рису на крапельному зрошенні в умовах півдня України. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених з нагоди Дня науки «Сучасна наука: стан та перспективи розвитку», 23 травня 2019 р. м. Херсон. Херсон : ХДАУ, 2019. С. 26–30.

6. Державна служба статистики України : режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 5 жовтня 2022 р.)

7. Дудченко В. В., Корнбергер В. Г., Марущак Г. М. та ін. Технологія вирощування рису на краплинному зрошенні в Україні. Херсон : Гринь Д.С., 2016. 32 с.

8. Дудченко В. В., Вожегова Р. А. Технологія вирощування рису: Наукове видання. Херсон: Наддніпряночка, 2008. 72 с.

9. Дудченко В. В., Вожегова Р. А., Вожегов С. Г., Корнбергер В.Г. та ін. Технологія вирощування рису з врахуванням вимог охорони навколишнього середовища в господарствах України. Херсон: Наддніпряночка, 2008. 71с.

10. Дудченко В. В., Воронюк З. С., Дудченко Т. В. Рисова система землеробства України: Теоретичні обґрунтування та практичне застосування. 72 с.

11. Дудченко В. В., Корнбергер В. Г., Морозов В. В. та ін. Технологія нормованого водокористування при вирощуванні рису з врахуванням вимог ресурсо- та природозбереження в господарствах України. Херсон : Вид-во ХДУ, 2009. 103 с.

12. Дудченко В. В., Морозов Р. В. Районування зони рисосіяння України: Монографія. Херсон: Стар, 2009. 95 с.

13. Дудченко В. В., Сучасний стан розвитку галузі рисівництва в Україні. Таврійський науковий вісник, 2010. Вип. 69. С. 62–67.

14. Дудченко В. В. Формування і функціонування ринку рису в Україні: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2015. 304 с.

15. Технологія вирощування рису з врахуванням вимог охорони навколишнього природного середовища в господарствах України. Інститут рису УААН. Скадовськ, 2011. 84 с.

REFERENCES:

1. Vantsovskii, A.A., Kornberher, V.H., Morozov, V.V., Dudchenko, V.V., Vozhehova, R.A., & Makovsky, V.Y. et al. (2004). *Tekhnolohiya vyroshchuvannya rysu z vrakhuvannyam vymoh okhorony navkolyshn'oho sere-dovyshcha v hospodarstvakh Ukrainy [Rice cultivation technology taking into account the requirements of environmental protection in farms of Ukraine]*. Kherson: Naddnipryanochka, 78 [in Ukrainian].

2. Vozhehova, R.A. (2007). *Stanovlennya ta rozvytok selektsiyi sil'skohospodars'kykh kul'tur v Ukraini [Formation and development of selection of agricultural crops in Ukraine]*. Kyiv, 266 [in Ukrainian].

3. Voronkin, A.S., & Yurchenko, A.I. (2008). *Zabrudnennya zatok Chornoho morya skydamy zворотnykh vod zroshuvalnykh system Khersonskoyi oblasti. Suchasni informatsiyi tekhnolohiyi upravlinnya ekolohichnoyu bezpekoyu pryrodokorystuvannyam, zakhody v nadzvychaynykh sytuatsiyakh [Pollution of Black Sea bays by discharges of return water from irrigation systems of the Kherson region. Modern information technologies of management of ecological safety of nature use, measures in emergency situations]. Collection. mater VII International science – practice conf. (September 1–5, 2008). Kyiv – Kharkiv – Autonomous Republic of Crimea, 31–34 [in Ukrainian]*.

4. Hranovska, L.M., & Tetiorkina, O.Ye. (2006). *Obgruntuvannya doslidzhen z pytan zasolennya ta osolontsuvannya gruntiv pry zastosuvanni kraplynnoho zroshennya mineralizovanyimi vodamy [Justification of research on soil salinization and salinization when using drip irrigation with mineralized water]. Tavriyskyy naukovyy visnyk – Taurian scientific bulletin. Kherson: Aylant, 44, 33–38 [in Ukrainian]*.

5. Honcharsky, I.L., & Averchev, O.V. (2019). *Udoskonalennya elementiv tekhnolohiyi vyroshchuvannya rysu na krapel'nomu zrosheni v umovakh pivdnyia Ukrainy [Improvement of the elements of the technology of growing rice on drip irrigation in the conditions of southern Ukraine]. Materialy Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi molodykh vchenykh z nahody Dnya nauky «Suchasna nauka: stan ta perspektyvy rozvytku» – Materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference of young scientists on the occasion of the Day of Science «Modern science: state and prospects of development», May 23, 2019, Kherson. Kherson: KhDAU, 26–30 [in Ukrainian]*.

6. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine] : access mode: URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].

7. Dudchenko, V.V., Kornberher, V.H., & Marushchak, H.M. et al. (2016). *Tekhnolohiya vyroshchuvannya rysu na kraplynnomu zroshenni v Ukraini [Technology of growing rice on drip irrigation in Ukraine]*. Kherson: Hrin D.S., 32 [in Ukrainian].

8. Dudchenko, V.V., & Vozhehova, R.A. (2008). *Tekhnolohiya vyroshchuvannya rysu [Technology of rice cultivation]*. Kherson: Naddnipryanochka, 72 [in Ukrainian].

9. Dudchenko, V.V., Vozhehova, R.A., Vozhehov, S.H., & Kornberher, V.H. et al. (2008). *Tekhnolohiya vyroshchuvannya rysu z vrakhuvannyam vymoh okhorony navkolyshn'oho sere-dovyshcha v hospodarstvakh Ukrainy [Rice cultivation technology taking into account the requirements of environmental protection in farms of Ukraine]*. Kherson: Naddnipryanochka, 71 [in Ukrainian].

10. Dudchenko, V.V., Voronyuk, Z.S., & Dudchenko, T.V. *Rysova systema zemlerobstva Ukrainy: Teoretychni obgruntuvannya ta praktychne zastosuvannya [Rice farming system of Ukraine: Theoretical justification and practical application]. 72 [in Ukrainian]*.

11. Dudchenko, V.V., Kornberher, V.H., & Morozov, V.V. et al. (2009). *Tekhnolohiya normovanoho vodokorystuvannya pry vyroshchuvanni rysu z vrakhuvannyam vymoh resurso- ta pryrodozberezhennya v hospodarstvakh Ukrainy [The technology of standardized water use in rice cultivation taking into account the requirements of resource and nature conservation in Ukrainian farms]*. Kherson: KHDU, 103 [in Ukrainian].

12. Dudchenko, V.V., & Morozov, R.V. (2009). *Rayonuvannya zony rysosiyannya Ukrainy [Zoning of the ryose sowing zone of Ukraine]*. Kherson: Star, 95 [in Ukrainian].

13. Dudchenko, V.V. (2010). *Suchasnyy stan rozvytku haluzi rysivnytstva v Ukraini [The current state of development of the field of drawing in Ukraine]. Tavriyskyy naukovyy visnyk – Tavrii Scientific Bulletin, 69, 62–67 [in Ukrainian]*.

14. Dudchenko, V.V. (2015). *Formuvannya i funktsionu-vannya rynku rysu v Ukraini [Formation and functioning of the rice market in Ukraine]*. Kyiv: NNTS IAE, 304 [in Ukrainian].

15. *Tekhnolohiya vyroshchuvannya rysu z vrakhuvannyam vymoh okhorony navkolyshn'oho pryrodnoho sere-dovyshcha v hospodarstvakh Ukrainy [Rice cultivation technology taking into account the requirements of environmental protection in Ukrainian farms]. (2011). Instytut rysu UAAN – Rice Institute of the Ukrainian Academy of Sciences. Skadovsk, 84 [in Ukrainian]*.